

Niklesová, Eva

Komiksové zpracování českého národního obrození (problém Václav Hanka)

Slavica litteraria. 2013, vol. 16, iss. 1-2, pp. [69]-77

ISBN 978-80-210-6526-0

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/129113>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

EVA NIKLESOVÁ

KOMIKSOVÉ ZPRACOVÁNÍ ČESKÉHO NÁRODNÍHO OBROZENÍ (PROBLÉM VÁCLAV HANKA)

Abstrakt

Studie zkoumá komiksovou knihu *Šifra mistra Hanky* a podíl dokumentární složky a fikce v příběhu v ní prezentovaném. Zaměřuje se na role Václava Hanky a Josefa Dobrovského jako postav v tomto příběhu. Dále se diskutuje edukační využitelnost textu, jenž mísí faktické a dokumentární informace s mystifikací a fikcí.

Abstract

The paper explores the comic book *Šifra mistra Hanky* [*The Master Hanka Code*], with special attention to the proportional representation of documentary component and fiction in its story line. It is focused on the roles played by the story's two protagonists, Vaclav Hanka and Josef Dobrovský. Furthermore the paper examines the educational usability of the text which mingles factual and documentary information with mystification and fiction.

Klíčová slova

spor o *Rukopisy* ■ Václav Hanka ■ komiks ■ fikce ■ Tomáš Hibi Matějčiek ■ Karel Jerie ■ *Šifra mistra Hanky*

Key words

the Manuscripts Controversy ■ Václav Hanka ■ comics ■ fiction ■ Tomáš Hibi Matějčiek ■ Karel Jerie, *Šifra mistra Hanky* [*The Master Hanka Code*]

Snaha přiblížit vybrané mezníky v české historii i širší veřejnosti se odrazila v komiksovém zpracování vybraných aspektů českého národního obrození. Konkrétně se jedná o komiksově ztvárnění tzv. sporu o Rukopisy, záležitosti, jež je nejen z hlediska literárněkomparatistického a literárněhistorického stále aktuální.¹ Toto komiksově zpracování vyšlo v roce 2007 pod intertextovým názvem² *Šifra mistra Hanky*.³

¹ Tuto tendenci pozorujeme zejména v souvislosti s činností *České společnosti rukopisné* (dostupné z [www: <http://kix.fsv.cvut.cz/rkz/csr/>](http://kix.fsv.cvut.cz/rkz/csr/)).

Cílem předkládaného příspěvku je pojednání o podílu dokumentární složky a fikce v komiksu *Šifra mistra Hanky* a o míře využití tzv. komparativní výhody komiksu⁴ (komiksové ekonomie), spočívající v tom, že „vzhledem k literárnímu vyprávění obraz skutečně tlumočí a vyjadřuje ve vizuálních termínech vše, co se dá: postavy, kulisy, předměty, posouzení atmosféry, výrazy, gesta, činy.“⁵

Autoři komiksu *Šifra mistra Hanky* (T. Hibi Matějčiček – scénář, K. Jerie – kresba) v podtitulu uvádějí, že se snaží o zachycení „pravdivé historie Rukopisů královédvorského a zelenohorského“.⁶ Po přečtení celého komiksu je však jasné, že tato deklarovaná snaha o „pravdivou historii“ se nese v duchu postmoderního propojování „vysoké kultury“ s kulturou populární.⁷ V *Šifře mistra Hanky* jsou slučovány historicky relevantní poznatky s fikcí a s akčními scénami. Výsledkem je několika-
vrstevnaté dílo, k němuž můžeme – dle recenze na serveru www.komiks.cz⁸ – přistupovat např. ze tří různých hledisek. Mohlo by jít spíše o „sen-

² K názvu komiksu srov. vyjádření autorů *Šifry mistra Hanky* v televizním pořadu (odvysíláno na České televizi v rámci relace *Hledači času* dne 2. 12. 2008): „Z názvu té knížky je zřejmé, že jsme se nějak snažili naroubovat české realie na *Šifru mistra Leonarda*, ovšem samotný ten příběh *Rukopisů* nám přijde natolik nosný, že nebylo potřeba vymýšlet nějaké úplně paralely, ale vlastně z toho všeho, co se kolem *Rukopisů* odehrává, ať už to byly akademické spory, demonstrace před Masarykovým domem, takže těch událostí, které se kolem těch rukopisných sporů objevují, je tolik, že ... materiálu na *Šifru mistra Hanky* bylo dost samo o sobě.“ [cit. 29. 10. 2012]. Dostupné z [www: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10169362486-hledaci-casu/208572230610013-sifra-mistra-hanky/>](http://www.ceskatelevize.cz/porady/10169362486-hledaci-casu/208572230610013-sifra-mistra-hanky/).

³ Hibi Matějčiček, Tomáš. *Šifra mistra Hanky: pravdivá historie Rukopisů královédvorského a zelenohorského*. Vyd. 1. Praha: Garamond, 2007. 46 s. ISBN 978-80-86955-88-9.

⁴ K problematice komiksových adaptací a komparativních výhod komiksu srov. např. Niklesová, 2009, s. 39–49.

⁵ Groensteen, 2005, s. 155. Dále srov. např. Mikušřáková (1995, s. 95): „Comics jako multimediální prostředek umožňuje svými ‚technickými‘ dispozicemi vyšší stupeň smyslově vnímatelné reprodukce reality; klasické literární zachycení reality s dominujícím postavením slova tyto možnosti nemá.“

⁶ Wollman (1928, s. 98–99) komentuje rukopisnou záležitost slovy: „Ohlasy v duchu současné romantiky jsou v podstatě též *Hankou* jako starobylé podvržené epické a lyrické písně v t. zv. rukopisu Královédvorském a Zelenohorském (1817, 1818); *pia fraus*, analogická případu Ossiana, Chattertona, a později Meriméeovy ‚*La Guzla*‘ a Verkovičových bulharských *Věd*“.

⁷ Srov. Nünning, 2006, s. 622.

⁸ Viz *Šifra mistra Hanky čili o tom, kterak se Pérák řeže s Metternichem*, online, 2007. [cit. 18. 10. 2012]. Dostupné z [www: <http://www.komiks.cz/clanek.php?id=1444>](http://www.komiks.cz/clanek.php?id=1444).

zační pokus o českou variantu slavného *Da Vinciho kódu*, o didaktickou rekonstrukci slavné kauzy z dob národního obrození“ nebo o „obyčejnou fantasmagorii orámovanou rádobou mystickou historickou událostí“.

Komiksová „pravdivá historie Rukopisů královédvorského a zelenohorského“ přibližně na čtyřiceti stranách zobrazuje:

- komiksovou podobu úryvku básně *Jaroslav z Rukopisu královédvorského* (není součástí dějové linie);
- pátrání hlavního hrdiny Jaroslava po „pravdě“ o *Rukopisech* (dějová linie zasazená do přítomnosti);
- události z české historie spojené s nálezem *Rukopisu královédvorského*, a to jak (1) informace historicky relevantní (spolupráce V. Hanky s J. Dobrovským při vydávání *Starobylych skládání*; povolení vyučovat češtinu na gymnáziích

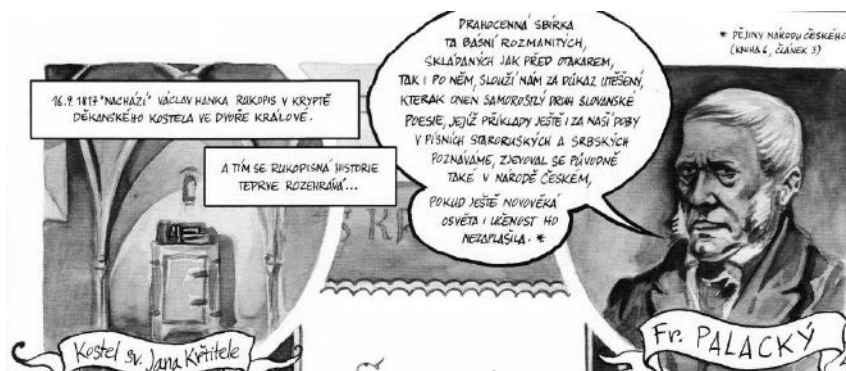

obr. 1 (cit. dílo, 2007, str. 14)

- v roce 1816; výroky o *Rukopisu královédvorském* z úst F. Palackého, F. Šternberka, K. Sladkovského a T. G. Masaryka; údaj o „nalezení“ *Rukopisu královédvorského* V. Hankou v kryptě kostela ve Dvoře Králové roku 1817, informace o anonymních článcích v německých novinách *Tagesbote aus Böhmen*, v nichž byl V. Hanka označován za falzifikátora ad.); tak (2) i n f o r m a c e r á z u f a n t a s k n í h o / f i k č n í h o (krádež „pravého“ *Rukopisu královédvorského* rakouskými úřady, založení tajného spolku spolupracovníků – Řádu pohrobků Jaroslavových na znovuzískání „ukradeného“ *Rukopisu*, založení rakouské jednotky na potírání národnostní rebelie s názvem *Vipera Arborea*, spory „Pohrobků“ se „Zmijemi“ ad.),
- sny protagonisty o boji „Pohrobků“ se „Zmijemi“ a jeho fantastní představy související s dějem básně *Jaroslav z Rukopisu královédvorského*;
 - reálná místa, budovy a objekty.

Dle komiksové podoby „*pravdivé historie Rukopisů královédvorského a zelenohorského*“ *Rukopis královédvorský* opravdu existoval, avšak byl zcizen rakouskými úřady, o čemž protagonistovi komiksu (student bohemistiky Jaroslav, zajímající se o rukopisnou problematiku) vypráví tajemný muž (rovina přítomnosti). Student se dozvídá, že onen tajemný muž ztělesňuje posledního příslušníka spolku Pohrobků Jaroslavových, založeného za účelem získání a ochrany zcizených rukopisů. Při vyprávění tajemného muže se rovina komiksu posouvá do české minulosti a v komiksové bublině ožívají slova V. Hanky, jenž hovoří o tom, že: „*Památko ta rukopisná je dědictvím národu českého! A já mu je vrátím! A ne-li já, pak moji následovníci... A následovníci jejich následovníků.*“ (cit. dílo, 2007, s. 15). Ve slovech vypravěče-tajemného muže je vysvětlena Hankova motivace pro vytvoření rukopisných „falz“: „*Aby ztracený rukopisy neupadly v zapomnění, chystá se Hanka využít vlny nacionálního vzednutí, kterýho byl sám součástí. Ze zbylých listů Rukopisů vytváří falza, který pak s velkou slávou předkládá ctěnému národu.*“ (cit. dílo, 2007, s. 15). Hra se čtenářem pokračuje – nezpochybňované historické události (nález *Rukopisu královédvorského* V. Hankou v roce 1817) je autorem komiksového textu užito pro prohloubení mystifikace; sloveso *nachází* je v komiksové bublině dáno do uvozovek. Uvozovky zde tedy poukazují na nález *falza*, avšak *falza* vytvořeného na základě *Rukopisu autentického*.

Podobným způsobem je utvořen celý komiks – kreslíř komiksu na jedné straně zobrazuje reálná místa (např. Hankův dům a kostel ve Dvoře

obr. 2 (cit. dílo, 2007, str. 17)

Králové) a autor komiksového scénáře začleňuje do textu historicky relevantní fakta, zároveň se však tyto pravdy mísí s fantaskními výjevy, „pravdivými“ výlučně v kontextu umělecké invence komiksových tvůrců.

Mystifikační hra se čtenáři tedy spočívá v důmyslném proplétání literární fikce s relevantními historickými událostmi a reáliemi, což by u nepoučeného recipienta mohlo vyvolat pokřivené povědomí o celé historické záležitosti.⁹

Součástí komiksového vyprávění o rukopisné historii je sedmistránkové zpracování části básně *Jaroslav z Rukopisu královédvorského*.¹⁰ Komiksové ilustrace zde slouží k podpoře, oživení a ke zdynamizování textu a plní v první řadě funkci demonstrativní, ilustrativní a dokreslující. Text básně je rozčleněn do různých dlouhých úseků a stává se součástí jednotlivých komiksových okének. Styl kreseb evokuje komiksy rázu hrdinského; v malbách převažuje znázornění bojových střetů. Spektrum barev v komiksovém zpracování básně *Jaroslav* koresponduje s dějovou linií – převažují odstíny modré barvy (i v rámečcích s textem), společně s barvou červenou (krev, barva vlajek) a žlutou (prach v bouři a při jízdě koňmo, svit slunce, oheň). Toto omezené barevné spektrum účinně evokuje ponuru, drsnou, bojovnou a nepřátelskou atmosféru.

⁹ V kontextu edukačního prostředí by za smysluplný způsob práce s komiksem *Šifra mistra Hanky* bylo možno považovat úkol zkomparovat veškeré údaje se skutečným stavem dostupných informačních zdrojů o problematice *Rukopisů*.

¹⁰ Užito je přebásnění *Rukopisů královédvorského* a *zelenohorského* od K. Bednáře (vydáno roku 1961 v pražském Státním nakladatelství krásné literatury a umění).

Ráz maleb dobrodružných komiksů je zachován i ve vykreslení krásné Kublajevny (v básni je líčena jako osoba, jež je „celá oblečena zlatohlavem, hrdlo, nadra měla odhalená, perlami, kameny ověčena“ – str. 6). Věrné přenesení tohoto slovního popisu do vizuální podoby však žánr komiksu dobrodružného a historického zčásti posouvá do oblasti komiksů erotických.

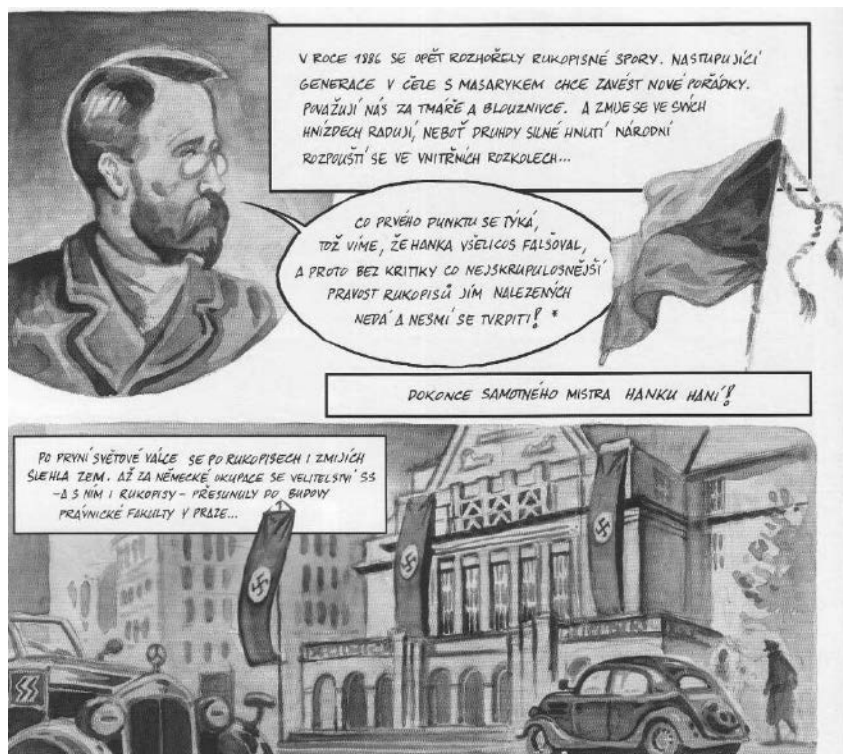

obr. 3 (cit. dílo, 2007, str. 7)

Přestože v komiksu *Šifra mistra Hanky* lze za dominantní mystifikační prvek považovat zobrazení fikčních historických událostí, součástí komiksu jsou taktéž autentické dobové prameny¹¹ a výroky několika představitelů českého literárního života 19. a 20. století. Právě na tomto místě bylo potenciálu komiksového umění využito s vysokou efektivitou – vý-

¹¹ Srov. vyjádření autorů ke genezi komiksu v pořadu *Šifra mistra Hanky*. Autoři zde mj. hovoří o snaze pracovat s dobovými historickými prameny: „Všechna ... fakta, která se odehrála v průběhu historie, jsou v komiksu podložena faksimilemi, ať už dobových článků z novin, nebo jednotlivými kulturními ozvěnami těch Rukopisů. Všechna místa, která se v tom komiksu odehrávají, jsme navštívili, zdokumentovali, viděli je, zjistili, co všechno se na těch konkrétních místech odehrávalo, kde Jaroslav byl, co všechno z toho jeho pátrání zůstalo.“ (Citace z televizního pořadu viz pozn. č. 2).

roky známých osobností (F. Palacký, F. Šternberk, K. Sladkovský; T. G. Masaryk) jsou vsazené do komiksových bublin, vycházejících z úst jejich podobizen. „Oživlé“ historické postavy zde pronášejí pozitivní i negativní soudy o nálezu *Rukopisu královédvorského* a stávají se nedílnou sou-

obr. 4 (cit. dílo, 2007, s. 15)

částí narativního toku.¹² Dějová regrese je vizuálně naznačena jednotnou grafickou podobou (odstíny žluto-hnědé barvy společně s bílým pozadím komiksových bublin). Na základě grafické podoby regresivních dějových

¹² Relevance těchto výroků je v komiksu deklarována odkazy na citované prameny: F. Palacký – úryvek z *Dějiny národu českého*, kniha 6, článek 3, F. Šternberk (z dopisu V. Hankovi, 1818), K. Sladkovský (řeč při slavnosti padesátileté památky nalezení *Rukopisu královédvorského* dne 28. 9. 1867); T. G. Masaryk (úryvek z otevřeného dopisu J. Gebauerovi, zveřejněno v *Athenaeu* III., 1886).

pasáží však není možno odlišit historické informace relevantní od fikce, což je patrné z níže uvedeného výňatku:

Úsilí o dílčí autentičnost komiksového vyprávění *Šifry mistra Hanky* se odráží nejen v implementaci historických rukopisů, novinových článků a dalších dokumentů. Aspekt dominance vizuální stránky v komiksech byl brilantně využit i v souvislosti s překreslením reálných budov, míst a objektů a jejich vřazením do Jaroslavova příběhu. Jedná se mj. o budovy Národního divadla a Goethe-Institutu v Praze, Hankova domu, děkanského kostela a fontány *Rukopisy ve Dvoře Králové nad Labem*.

V rozhovoru s autory v citovaném pořadu České televize autor scénáře ke komiksu komentuje souvislost mezi netradičním tvarem fontány *Rukopisy* (byla odhalena rok před vydáním *Šifry mistra Hanky*) a mezi ideou zakomponovat strukturu kašny do příběhu. Takto před námi vyvstává jeden z explicitních dokladů o působení místa či objektu na vytváření narativní složky/zápletky uměleckého díla: „*My jsme věděli dopředu, že kašna Rukopisy tady je umístěna, ale neznali jsme přesně její tvar, protože se nám nepodařilo dohledat žádnou její fotografii, nicméně ten tvar se přímo nabízí pro to vytvořit nějakou fantaskní událost; Jaroslav, když k té kašně přichází a umístí šternberskou hvězdu do místečka, které je přímo na té kašně, tak ty poskládané desky se rozloží až do takového skoro oltáře... Uprostřed toho oltáře je potom šifrovací klíč, který Jaroslav vyzvedává, za jehož pomoci pak dešifruje kroniku Pohrobků Jaroslavových.*“¹³

Komiksové ztvárnění vybraných aspektů sporu o *Rukopisy* představuje postmoderní mozaiku, skládající se z autentických historických událostí, historické fikce a zobrazení fikčních i reálných osob, osobností, objektů, míst a budov. V jednom komiksovém sešitu se zároveň ocitáme v různých časových rovinách a stáváme se součástí rozsáhlé mystifikační hry mezi tvůrci komiksu a mezi jeho recipienty. Komiks *Šifra mistra Hanky* lze chápat jako úsilí o kombinaci fundovaného zpracování historických dokumentů a jejich včlenění do fikčního světa literárních děl se snahou přiblížit se dějovou aktualizací současnému recipientovi.

¹³ Citace televizního pořadu viz pozn. č. 2.

Literatura

- Bednář, K. (ed.): *Rukopis královédvorský a zelenohorský*. Praha: SNKLU, 1961.
- Groensteen, T.: *Stavba komiksu*. Brno: Host, 2005.
- Hibi Matějčec, T.: *Šifra mistra Hanky: pravdivá historie Rukopisů královédvorského a zelenohorského*. Praha: Garamond, 2007.
- Mikušáková, A. [Zelenková, A.]: *Comics jako intersémiotický žánr*. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity 44, 1996, č. D 42, s. 95–102.
- Niklesová, E.: *Komiksové transformace literárních děl v současné české literární komunikaci*. In Novaja rusistika 2/2009. Brno: Česká asociace slavistů, 2009, s. 39–49. ISSN 1803-4950.
- Nünning, A. (ed.), Trávníček, J. – Holý, J. (ed.): *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce – osobnosti – základní pojmy*. Vyd. 1. Brno: Host, 2006, 912 s. ISBN 80-7294-170-4.
- Šifra mistra Hanky čili o tom, kterak se Pérák řeže s Metternichem*, online, 2007. [cit. 8. 10. 2011]. Dostupné z www: <<http://www.komiks.cz/clanek.php?id=1444>>.
- Wollman, F.: Slované: kulturní obraz slovanského světa. Díl 2., Slovesnost Slovanů. V Praze: Vesmír, 1928. 259 s.

